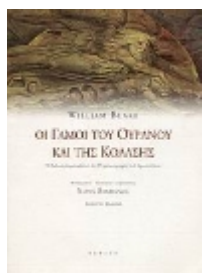

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΩΣ ΣΑΤΑΝΑΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ

WILLIAM BLAKE

ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΟΥ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΛΑΣΗΣ

Μετάφραση-Εισαγωγή-Σημειώσεις: ΧΑΡΗΣ ΒΛΑΒΙΑΝΟΣ

7η ΕΚΔΟΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Καταλήγει ιδιαίτερα ενδιαφέρον για ένα παραδεδεγμένο τόσο δύσκολο και απροσπέλαστο ποιητικό έργο, όπως είναι το ποιητικό έργο του Μπλέηκ, η ποιητική σύνθεσή του «Οι Γάμοι του Ουρανού και της Κόλασης» να φθάνει στην έβδομη έκδοση μέσα σε δέκα έτη παρουσίας του, σε μετάφραση του ποιητή Χάρη Βλαβιανού, στην ελληνική λογοτεχνική αγορά. Και κάτι τέτοιο καταλήγει εντυπωσιακό δεδομένης της ανάσχεσης που παρουσιάζει η αγοραστική κίνηση της ποίησης στη χώρα μας, πόσο μάλλον για ένα ποιητικό έργο που αναφέρεται σε διαφορετική παράδοση.

Ο Μπλέηκ ένας από τους μείζονες ποιητές της Αγγλίας, αφού κρίθηκε μέσα από το κατατεθειμένο έργο του, πρώτα από το αμείλικτο βάρος και τη σημαντικότητα που επιφέρει ο χρόνος στη διαδρομή του, και ύστερα από την κριτική και τους εκάστοτε μελετητές παγκόσμια, κατάφερε να περάσει το κατώφλι του 21^{ου} αιώνα ολοζώντανος, μεταφέροντας μια υπερβατική, μεταφυσική ποιητική παρακαταθήκη που στον αιώνα της πληροφορίας, των υπερκειμενικών διασυνδέσεων και ιεραρχιών και του διαδικτύου, όπου το «μετα», αποδίδει εννοιολογικά τη μετατόπιση, την ολοκλήρωση και τη νεωτερικότητα.

Έτσι αν και ο ελληνικός όρος της απόδοσης ενός ποιητικού κειμένου μπορεί να συμπίπτει με τον όρο μετάφραση, θα τολμούσα να πω πως η ποιητική σύνθεση του Μπλέηκ «Οι Γάμοι του Ουρανού και της Κόλασης», όπως αποδόθηκε ή καλύτερα μεταφράστηκε από τον Χάρη Βλαβιανό είναι μια μετα-μετάφραση (meta-translation) υπό την εποπτεία ότι το πρόθεμα «μετα» ολοκληρώνει και μεταγράφει το ποιητικό κείμενο προσδίδοντας όπως γράφει και ο ίδιος ο μεταφραστής την ετερότητα του έργου και την απόδοση στα ελληνικά της «ξενότητας» του.

Δεν θα σχολιάσω την πρώτη ελληνική μετάφραση του Λορεντζάτου που έγινε το 1953, αφού πολύ απέχω της ιδέας μιας σύγκρισης και αφού προσωπικά το μεταφρασμένο ποίημα από τον Βλαβιανό αποδίδει προσωπικά, πλήρως την κοσμολογία του Μπλέηκ. Όμως δεν μπορώ να μην επαινεθεί ο Βλαβιανός αφού καθιστά τον Μπλέηκ στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό έναν «ισχυρό ποιητή» και βέβαια αυτό συσχετίζεται άμεσα με τον «ισχυρό ποιητή» του Μπλουμ, όπως τον περιγράφει στο έργο του «Η Αγωνία της Επίδρασης». Θα σας παραθέσω αυτό που γράφει ακριβώς: «Με ενδιαφέρουν μόνο οι μείζονες μορφές, ισχυροί ποιητές, επίμονοι στην πάλη τους με τους δυνατούς προδρόμους, ακόμη και μέχρι θανάτου. Λιγότερο δυνατά ταλέντα εξιδανικεύουν μορφές με ισχυρή φαντασία οικειοποιούνται για τον εαυτό τους. Τίποτα ωστόσο δεν αποκτάται χωρίς αντίτιμο και η οικειοποίηση προς ίδιον όφελος συνεπάγεται την ανείπωτη αγωνία της οφειλής, γιατί ποιος δυνατός δημιουργός επιζητεί την επίγνωση ότι απέτυχε να δημιουργήσει τον εαυτό του;». Ο Μπλέηκ είναι αυτή η περίπτωση του ποιητή που περιγράφει ο Μπλουμ και εκεί βασίζεται όλη του η αισθητική.

Όχι μόνο το έργο του είναι μια συνομιλία μεταξύ φωτός και σκιάς, αλλά και μέσα από τα έργα του, τις 27 χαλκογραφίες που συνοδεύουν το πρωτότυπο βλέπουμε αυτή ακριβώς τη συνομιλία.

Ο Βλαβιανός δεν μετέφρασε παρερμηνεύοντας αυτή τη συνομιλία, αλλά φαίνεται μέσα από τη μετάφρασή του πως κατανοεί και όχι απλώς αναγνωρίζει το νόμο των Αντίθετων στον οποίο ο Μπλέικ βασίζει όλη του την κοσμολογία και τη φιλοσοφία: «...Χωρίς Αντίθετα δεν υπάρχει εξέλιξη. Έλξη και Απώθηση. Λογική και Ενέργεια. Αγάπη και Μίσος, είναι αναγκαία στην Ανθρώπινη ύπαρξη. Από αυτά τα αντίθετα πηγάζει ό,τι οι πιστοί ονομάζουν Καλό και Κακό...» γράφει ο ποιητής.

Ο προσεκτικός αναγνώστης του πρωτότυπου κειμένου του Μπλέικ θα παρατηρήσει πως δεν χρησιμοποιεί τυχαία διαφορετικό χρώμα χάραξης στην χαλκογραφία, όταν αναφέρεται στα «Αντίθετα» (Contraries στο πρωτότυπο) και βέβαια αυτό δημιουργεί ειδοποιό διαφορά στη μεταφραστική προσέγγιση του Βλαβιανού, η οποία πέρα από αισθητική είναι και επιστημονικά πραγματολογική, μεταφράζοντας το progression ως εξέλιξη, και έχοντας έτσι παραλάβει το κλειδί μιας μυστικής, μηητικής και κάθετης ανάγνωσης του έργου του Μπλέικ.

Οι στίχοι του Μπλέικ, ότι: «Ο Θεός μονάχα Ενεργεί και Είναι, σε υπαρκτά όντα ή Ανθρώπους» και το ότι: «...στο βιβλίο του Ιώβ, ο Μεσσίας του Μίλτον ονομάζεται Σατανάς» ταιριάζει απόλυτα με την εποπτεία του Μπλουμ που χρησιμοποιεί τον Σατανά του Μίλτον, τον ίδιο δηλαδή που περιγράφει και ο Μπλέικ ως αρχέτυπο του μοντέρνου ποιητή στην πιο ισχυρή του μορφή, ενώ αντίθετα γίνεται αδύναμος, όταν σκέφτεται και συγκρίνει, πάνω στο όρος Νιφατής, κι έτσι αρχίζει εκείνη τη διαδικασία της πτώσης που κορυφώνεται στον Ξανακερδισμένο Παράδεισο, τελειώνοντας σαν το αρχέτυπο του μοντέρνου κριτικού στην πιο ασθενή του μορφή...

Ίσως αυτή ακριβώς η αντίληψη του Μπλέικ, η οποία ήρθε σε αντίθεση με το ντετερμινισμό και τη λογική της αιτίας και του αποτελέσματος, αυτή δηλαδή την οριζόντια ανάγνωση του προβλήματος της ύπαρξης, κάνει σήμερα τόσο επίκαιρο, ένα έργο που δίνει τη δυνατότητα στον εκτεπνωκότα και διωγμένο από τον παράδεισο άνθρωπο να ενωθεί και πάλι με τον Θεό, να κοινωνήσει με Αυτόν.

Όπως σημειώνει ο Βλαβιανός στο εισαγωγικό σημείωμα: «ο διάβολος του Μπλέικ συμβολίζει την ενέργεια—το καλό· ο Άγγελος του Σβέντενμποργκ τη συμβατική ηθική και τα επίσημα δόγματα—κάτι κακό».

Έτσι ο Βλαβιανός παραδίδει το έργο με τη γραμμικότητα που αυτό διατηρεί περισσότερο από δύο αιώνες, σαν ποίημα και έργο τέχνης δίχως να προσαρμόζει ή να θυσιάζει το κείμενο στο δικό του πιστεύω, ισχυροποιώντας τον αφορισμό του Μπλουμ πως: *ο ποιητής είναι ο εκλεκτός μας και η συνείδηση του εκλεκτού προορισμού του εμφανίζεται σαν κατάρα επαναλαμβάνω, όχι «Είμαι εκπεσών άνθρωπος», αλλά «Είμαι άνθρωπος και εκπίπτω» - ή μάλλον «Ήμουν Θεός, ήμουν Άνθρωπος (για έναν ποιητή είναι το ίδιο) και εκπίπτω από τον εαυτό μου».* Όταν αυτή η συνείδηση του εγώ φτάνει στο απόλυτο κορύφωμά της, τότε ο ποιητής χτυπά στον πυθμένα της αβύσσου και με την πρόσκρουσή του αυτή δημιουργεί την Κόλαση. Λέει: *«Φαίνεται ότι σταμάτησα να πέφτω· τώρα είμαι εκτεπνωκώς και, συνεπώς, βρίσκομαι εδώ, στην Κόλαση.»*

Ο ποιητής ως Σατανάς (έχει αντίληψη της πλάνης και κατοικεί στην περιοχή της κατώτερης ψυχής) αποκτά την εμπειρία του πεπερασμένου, την έκφραση της γραμμικής διαστολής του χωροχρόνου που απομακρύνει την πηγή της εκδήλωσης από την ίδια την εκδηλωμένη δημιουργία. Το σύμπαν έτσι κι αλλιώς επιστημονικά μετά την Μεγάλη Έκρηξη και την πληθωριστική του κατάσταση, βρίσκεται σε μια αέναη διαστολή. (Κινδυνεύει άραγε να χυθεί στο τίποτα ή στο πουθενά από όπου ξεπετάχτηκε ως κβαντική διακύμανση με μάζα μηδαμινή και απέραντη απλότητα:)

Ο Σατανάς οικειοποιείται τον ποιητή και ο ποιητής τον Σατανά. Για τον Σατανά ο ποιητής είναι η επιβεβαίωση της ύπαρξής του μέσω της εγκαθίδρυσης της απολυταρχίας του Θεού, ενώ για τον ποιητή ο Σατανάς είναι περισσότερο ο εσωτερικός του προπονητής που

ακούραστα τον γυμνάζει. Τον κατοικεί και τον πειράζει με σκοπό να τον κάμει ικανό στον οραματισμό, για να τον διαστείλει και για να τον διαχωρίσει. Η έννοια του διαχωρισμού του είναι απλή. Ο ποιητής φλέγεται διακαώς από επιθυμία να καθρεφτιστεί στο πρωταρχικό ύδωρ της δημιουργίας, έτσι ώστε να γνωρίσει τον εαυτό του. Αλίμονο η αντανάκλαση ως εικόνα στα νερά της πλάνης παράγει πάντα αρνητικό είδωλο και η επιθυμία του τον οδηγεί στον εγκλεισμό του στον κόσμο της μορφής ή συντελεί σε μια αδιαμφισβήτητη πτώση. Ως εκπεπτωκώς όμως αντιλαμβάνεται το εξωτερικό και το εσωτερικό και αναλαμβάνει την υποχρέωση να το υποκαταστήσει ως ολότητα με την εμπειρία της πτώσης του. Στην πραγματικότητα δεν συγκεντρώνει ότι απέμεινε, αλλά επαναδημιουργεί πάνω σε μια νέα βάση, προσπαθώντας να κατακτήσει τη γνώση.

Η διαστολή του ποιητή λοιπόν μοιάζει να είναι πολύ περισσότερο από μια απλή κατάρρευση των τειχών της φαντασίας. Είναι η θεία χάρη που κατείχε ως Εωσφόρος και που τον πριμοδοτεί με το χάρισμα να συνειδητοποιείται μέσα στο συλλογικό όνειρο της ανθρωπότητας επικυρώνοντας το όνειρο, κάνοντάς το υπαρκτό. Η υπερρεαλιστική εικόνα που ο ποιητής ονειρεύεται και καταγράφει είναι προϊόν συνειδητής εποπτείας σε κάποιο από τα στάδια της πλατωνικής ψυχής προς τον διανοητικό κόσμο.

Εν κατακλείδι δεν είναι περίεργη η έλξη και η γοητεία που ασκεί ένα τέτοιο ποιητικό κείμενο σήμερα, αφού η εποχή μας τα τελευταία είκοσι χρόνια εγκατέλειψε την ντετερμινιστική αντίληψη του κόσμου, την οριζόντια ανάγνωση της αιτίας και του αποτελέσματος και βρίσκεται πλέον σε μια μη γραμμική, χαοτική ανάγνωση της πραγματικότητας, αντιλαμβανόμενη κάθε φορά ότι προκειμένου να μετακινηθεί από την χαοτική δίνη θα πρέπει να μάθει να παρατηρεί τον ελκυστή και βέβαια σε τέτοιες προσεγγίσεις υπάρχει πάντοτε χώρος για την πιο παρακινδυνευμένη και ακραία μεταφυσική υπόθεση.